

ABELARDO MIGUEL

(1918 - 1991)

I CENTENARIO DO SEU NACIMENTO

Ponte deume

Exposición - Homenaxe ao pintor eumés Abelardo Miguel
no centenario do seu nacemento
(1918 - 1991)

•.....•

Escolma da súa obra conservada na colección familiar
Textos: María Fidalgo Casares

01 BIOGRAFÍA

02 SÍNTESE ESTILÍSTICA

03 XÉNEROS

3.1 Xénero Mariñeiro

3.2 Bodegón

3.3 Xénero Costumista

3.4 Paisaxe

3.5 Retrato

3.6 Xénero Mitolóxico

04 ESCOLMA DA COLECCIÓN FAMILIAR

BIBLIOGRAFÍA

Abelardo Miguel é Pontedeume. Tanto a súa vida como a súa obra xiraron arredor da nosa vila e contorna, do seu mar e das súas xentes, sobresaíndo todo isto nos seus óleos cun estilo particular e incomparable. Ninguén retratou Pontedeume e as súas xentes como **Abelardo Miguel**, e de aí a necesidade de que a súa vila natal lle brinde unha pequena homenaxe cando se cumpre o centenario do seu nacemento. Para iso contamos coa inestimable colaboración da súa familia, herdeira de gran parte do seu legado artístico e persoal e da investigadora María Fidalgo Casares, especialista na súa obra.

01

BIOGRAFÍA

Abelardo Miguel López Leira naceu na rúa Pescadería de Pontedeume en febreiro do ano 1918. Foi o quinto de once irmáns dunha humilde familia de pescadores, unha orixe mariñeira que influiría decisivamente na súa obra. Debuxou desde a súa máis tenra infancia, sendo a pintura o seu acto vital por excelencia. Estudou na Escola de Artes de A Coruña, realizando a súa primeira exposición con dez anos nunha tenda de tecidos de Pontedeume.

En 1935 obtivo o 1º premio de Debuxo do Concello de A Coruña, o que lle supuxo a concesión dunha bolsa para entrar nunha das escolas de Arte máis prestixiosas: a Academia de Bellas Artes de San Fernando, na que continuou trala Guerra Civil. Chegou a formar parte do elitista círculo de Bellas Artes de Madrid, diferenciándose dos seus compañeiros que escollían a vangarda ou o manifesto ideolóxico namentres Abelardo volvía á esencia da arte cunha forte carga de academicismo.

Viaxou por Italia, París e Países Baixos. Os anos 50 e 60 foron os máis prolíficos, durante os que afianzou o seu estilo e repertorio iconográficos. Expuxo en León, Bilbao, Madrid, Porto ou Lisboa cun enorme éxito de vendas, e tódalas súas exposicións levaban o título de *Xentes e*

Cousas de mar, o que revela con claridade cal era para o propio autor a temática fundamental da súa produción. Foron tamén os anos dos encargos máis grandes da súa carreira: para o Centro Galego de A Habana, para persoal norteamericano do estaleiro ferrolá, ou o gran proxecto mural da Cooperativa de Santa María de Castro, onde abordou de maneira excepcional o xénero mitolóxico. Como anécdota persoal que dá conta do seu carácter e coherencia persoal, no ano 1959 negouse a regalarlle a Francisco Franco a súa obra *O Patrón*, por estar xa comprometida para o seu mellor amigo.

Os premios continuaron durante estas décadas, como o 1º Premio pola decoración mural do pavillón de Vigo na Feira do Mar, así como a 1ª Medalla na exposición *Cara ao Mar* de Ferrol. Ademais, en 1975 foi nomeado Delegado de Belas Artes por Manuel Chamoso Lamas.

A partires dos anos 70 recluíuse en Pontedeume, onde seguiu pintando á marxe dos circuítos artísticos e comerciais. A morte atopouno aínda activo en marzo de 1991.

O Concello de Pontedeume concedeulle a Medalla de Ouro ao Mérito Artístico o 20 de maio de 2003 e declarouno Fillo Predilecto da vila o 31 de xaneiro do ano 2013.

02

SÍNTESE ESTILÍSTICA

Abelardo Miguel tivo un estilo propio e singular, cun universo plástico forxado na súa infancia e marcado pola súa identidade galega. Mantivo inicialmente paralelismos coa escola galega do século XIX, baseada na exaltación do autóctono (xentes, paisaxes e acontecementos populares), así como paralelismos estéticos e temáticos coas tendencias de vangarda. Mais pronto emprendeu o seu propio camiño, de maneira instintiva e espontánea, sen ser consecuencia dun plantexamento teórico como eran as vangardas.

O punto de inflexión tivo lugar nos anos 50, cando a cor, incipiente e contida na etapa anterior, gañou a partida ao debuxo e converteuse na protagonista da composición, ata chegar a ter semellanzas

coa vangarda fauvista. Durante a década seguinte incorporou o uso da espátula, engadindo forza matérica á súa obra.

Xa na súa última etapa as obras cargáronse inconscientemente dunha tendencia expresionista debido á súa angustia vital provocada pola enfermidade, intensificando as tonalidades verdes e vermellas nas facianas dos seus mariñeiros.

Ao longo da súa vida pintou case co mesmo concepto e plantexamentos estéticos, cunha gama cromática diferente que reflicte de maneira auténtica e orixinal, aínda que non por iso irreal, a luz e luminosidade de Galicia sen caer no estereotipo da choiva e cores grises e apagadas.

03 XÉNEROS

Podemos catalogar a prolífica obra de **Abelardo Miguel** nos seguintes xéneros:

- 3.1 XÉNERO MARIÑEIRO** (incluíndo nel retratos individuais, de grupo e colectivos, así como naturezas mortas e paisaxes).
- 3.2 BODEGÓN**
- 3.3 XÉNERO COSTUMISTA** (especialmente representacións das feiras agrogandeiras)
- 3.4 PAISAXE**
- 3.5 RETRATO**
- 3.6 XÉNERO MITOLÓXICO**

“

*Pintar marineros es lo que
más me gusta porque lo vivo
intensamente*

”

3.1

Xénero Mariñeiro

O xénero mariñeiro foi o xénero por excelencia de **Abelardo Miguel**; como el mesmo dicía, “pintar marineros es lo que más me gusta porque lo vivo intensamente”¹. Tiña predilección polas xentes do mar, dado que el mesmo formaba parte deste grupo social tan presente nunha vila mariñeira como Pontedeume, e foi con este xénero co que acadou os seus galardóns. Os protagonistas son representados coa dignidade do traballo cotiá, sen idealización nin heroísmo, evitando o naturalismo absoluto mais sen fuxir da figuración nin do realismo, desprovisto de intención moralizadora. Busca a singularidade de cada ser, dando conta da súa vida interior.

Son especialmente significativas as representacións de peixeiras, oficio da nai de **Abelardo**, reivindicando o papel fundamental das mulleres na sociedade galega e servindo, como moitas outras obras, de elemento para o estudo etnográfico e antropolóxico da sociedade tradicional galega do século XX.

¹FIDALGO CASARES, M^a, “Las peixeiras de Abelardo Miguel, la dignificación de la mujer marinera en la pintura”, Cátedra. Revista Eumesa de Estudios, nº 24 (2017), p. 73.

En canto a aspectos formais, hai que destacar sempre na súa obra o seu singular cromatismo, vibrante en gamas azuis e verdes que reflicten a luz de xeito pouco habitual nas representacións de Galicia, aínda que non por iso inexistente na realidade. Tén tamén a singularidade de introducir a cor verde nos rostros, quizais como transposición da cor da natureza e do mar, a cor de Galicia, nas persoas retratadas.

3.2

Bodegón

O bodegón e as naturezas mortas son tamén moi protagonistas da produción de **Abelardo Miguel**, sendo un dos xéneros máis emblemáticos e que vendía con facilidade. Os elementos escollidos eran do mar e da terra, aínda que realizou especialmente bodegóns mariñeiros. Fixo

deste xénero algo completamente propio onde o debuxo é complementado cunha intensa cor. A grande maioría foron feitos ao aire libre, recreando a atmosfera das rías galegas ou do rural e creando un xénero novo que integra paisaxe, figuración e bodegón.

14

3.3

Xénero Costumista

O xénero costumista, especialmente as representacións da Feira do 21 que tiñan lugar no piñeirral de Cabanas, tén tamén un lugar destacado dentro da obra do pintor eumés e, como o xénero mariñeiro, cumpre tamén a función de testemuño etnográfico e antropolóxico. Neste caso os principais protagonistas son os labregos, representados nun evento real do que o propio autor era partícipe, sen paternalismos nin o idealismo característico do Romanticismo. Son mostras de relacións lúdicas e laborais da época, de formas de produción e consumo dunha sociedade en constante relación coa natureza.

En canto ao estilo, roza o “non finito” impresionista pero sen abandonar a figuración, e as figuras son pinceladas de cor.

3.4

Xénero Paisaxístico

18

O xénero paisaxístico é outro dos predilectos de **Abelardo Miguel**, aparecendo tanto como xénero único como formando parte doutras composicións de xénero mixto. Na obra do pintor eumés aparece case sempre como resultado da acción humana, é dicir, unha paisaxe natural pero tamén antrópica, unha construción cultural que para Abelardo estaría na base da identidade galega.

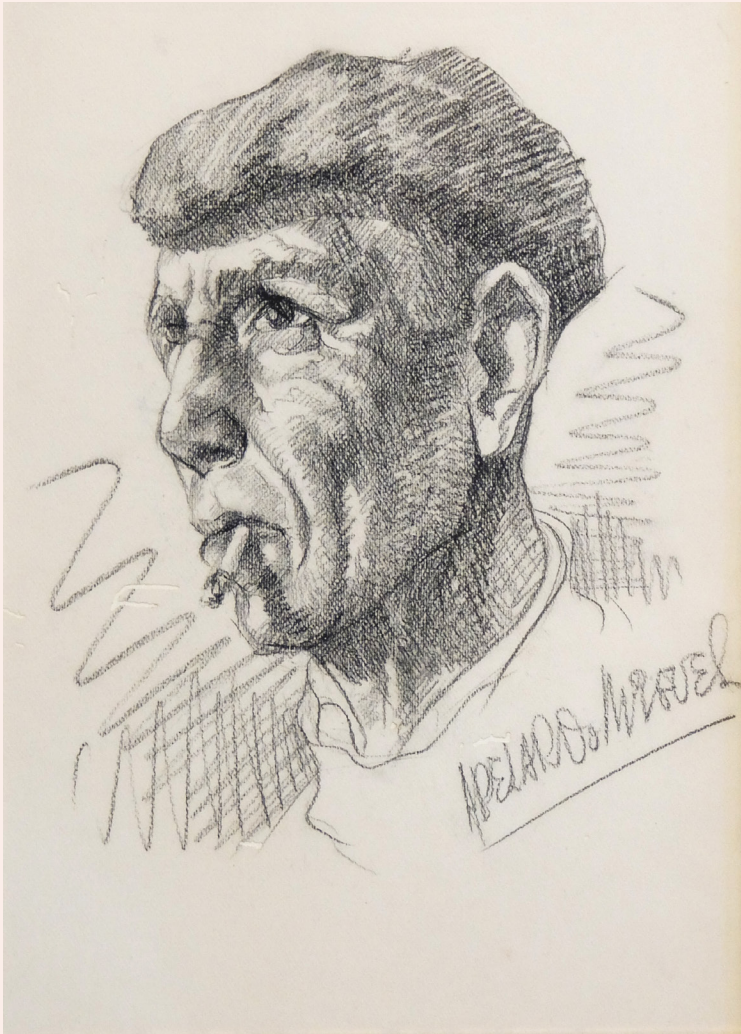
O marco territorial protagonista é sobre todo Pontedeume e a ría de Ares, que aparecen representados de xeito naturalista, tal como o autor os percibía. A principal particularidade son, novamente, a luz e o cromatismo, que rachan coas típicas e tópicas representacións da paisaxe galega de ceo gris e atmosfera apagada.

3.5 O retrato está moi presente nos xéneros anteriores, mais **Abelardo Miguel** tamén realizou outros máis “clásicos” nos que únicamente se representa o busto da persoa retratada. Son obras que a simple vista poden semellar máis sinxelas desde o punto de vista compositivo e estilístico, pero que supoñen un enorme reto para o artista que debe saber expresar o mundo interior e psicoloxía da persoa retratada. Neste aspecto, **Abelardo Miguel** foi un mestre. Soubo captar a singularidade de cada ser, pero daba conta da vida interior e

penetraba na alma da personaxe á que escollía. Os seus retratos, tanto individuais como os de grupo ou colectivos, representaban persoas concretas, moitas delas recoñecibles; mais tamén eran arquetipos, símbolo do pobo mariñeiro e campesiño.

3.6 Xénero Mitolóxico

22

En canto ao xénero mitolóxico, son poucas as obras nas que **Abelardo Miguel** se introduciu nesta temática, mais por iso son tamén salientables. Destaca especialmente o programa da Cooperativa de Santa María de Castro, no que en tres óleos e un tríptico representou a Arcadia clásica, Idade de Ouro da mitoloxía grega, a través de campesiños e outras escenas típicas do mundo rural galego. Neste caso, a temática debeuse ao interese do mecenas; mais noutros foi a propia busca de novos temas e horizontes artísticos o que o levou a achegarse á mitoloxía.

Deste xeito, dentro da súa obra contamos cunha serie de bosqueños e lenzos de espaldas femininas nos que afloran temas mitolóxicos como as tres Grazas, fillas de Zeus; “ondinas” ou feminidades do mar; e mesmo novamente a idade de ouro arcádica. Neles, percíbese a influencia de mestres como Rubens, Cezanne, Ingres ou Renoir. Nos bosqueños **Abelardo** abandonaba a técnica do óleo pola acuarela, e en todas deixou constancia do título, circunstancia pouco frecuente na súa obra.

04

ESCOLMA DA COLECCIÓN FAMILIAR

As obras da exposición, escollidas pola familia entre a súa colección, son unha boa mostra de tódolos xéneros que caracterizan a produción pictórica de **Abelardo Miguel**.

O xénero mariñeiro, como non podería ser doutra maneira, téñ unha presenza preeminente. Son numerosos os cadros nos que se representan mariñeiros, tanto en forma de retrato como de escenas nas que as faenas do oficio son protagonistas. A paisaxe é de ría, e os elementos que aparecen están relacionados co mar: embarcacións tradicionais, aparellos de pesca, peixes e mariscos, etc., e un elemento que destacamos: as cunchas nacaradas que colleccionaba a súa nai desde pequena, afección que o pintor continuou. Nalgúns destes lenzos percíbese Pontedeume ou a ría de Ares de fondo, e noutros a escena téñ lugar directamente no peirao da vila dos Andrade. E, por suposto, as peixeiras, oficio de Efigenia (a nai de **Abelardo**), representadas coa dignidade e enaltecemento que o seu traballo merecía.

O valor etnográfico e antropolóxico destas obras é moi alto: reflexo dunha sociedade de base mariñeira (neste

caso) próxima ao noso tempo pero xa desaparecida, así como estampas de cómo foi mudando a vida cotiá, a vestimenta, os costumes... a vida en xeral.

En canto ao bodegón e naturezas mortas, contamos nesta exposición con algúns dos mellores exemplos da obra de **Abelardo Miguel**. Son creacións moi persoais, dunha enorme variedade, con elementos da vida cotiá pero tratados con dignidade. Estes elementos proviñan tanto do mar (diferentes peixes, mariscos, etc.) como da terra (mazurcas de millo, froitos das colleitas, pan, etc.), e aparecen tamén en ocasións xunto aos homes e mulleres que protagonizaban a súa produción e recolección. O bodegón mariñeiro era o favorito do autor, mais tamén destacan os bodegóns con froitas, ao aire libre, o bodegón con elementos da caza (os máis fieis ao academicismo, de influencia barroca), ou o bodegón con flores (moi presente na nosa escolma), que son os máis pequenos. Entre estes, podemos destacar os que representan a flor do toxo, unha das máis fermosas e representativas de Galicia.

As representacións das feiras e xénero costumista están tamén presentes con varias obras. Eran eventos moi

característicos da sociedade tradicional galega, nos que se conxugaba tanto a vertente económica como a lúdica. O tratamento que lle confire a este xénero sitúase, como xa se apuntou, máis aló de paternalismo ou idealización, dado que o propio pintor era partícipe. Homes, mulleres e nenos aparecen representados en comuñón co gando e os seus produtos derivados e da terra, bases da economía doméstica e das relacións comerciais destas feiras. Son obras nas que o piñeirial de Cabanas serve como marco espacial, e ademais aportan unha grande información visual sobre os produtos que se vendían na nosa zona, as vestimentas, os roles sociais, etc.

O xénero paisaxístico é un dos máis protagonistas da nosa escolma xa que as paisaxes están presentes nunha grande parte da produción de **Abelardo Miguel**: no xénero mariñeiro, no costumista, nos bodegóns... En todos é frecuente a inclusión dunha paisaxe, tanto mariña como rural. A paisaxe aparece como construción humana e parte do patrimonio cultural; sempre hai relación entre a natureza e o pobo, xa que en certa maneira determina a nosa identidade. E destacamos especialmente a paisaxe urbana de Pontedeume (desde

o peirao ou desde Cabanas), da ría de Ares ou do Castelo de Andrade, espazos tan apreciados polos eumeses e tan presentes na nosa memoria colectiva. Mais a mirada de **Abelardo** preséntanos unha perspectiva diferente, grazas á súa particular gama cromática.

En canto ao retrato, contamos con algún exemplo na exposición, de dous tipos principalmente: o retrato mariñeiro e o que reflicte soamente o busto. En canto ao retrato mariñeiro, foi un dos xéneros por excelencia de **Abelardo Miguel**. Neles o pintor evitaba a representación fotográfica aínda que non o naturalismo, co seu estilo persoal. Contamos con retratos individuais (destacando as peixeiras), xeralmente complementados cunha paisaxe; retratos de grupo, con homes ou grupos de mulleres que non perden a súa individualidade, aparecendo en ocasións as distintas idades do ser humano aínda que sen intencionalidade simbólica; ou retratos colectivos, nos que a comunidade é a protagonista, representada no momento da faena. Estes son quizais os cadros máis espontáneos do pintor, nos

que destaca a luminosidade conferida pola súa singular cor. O segundo grupo de retratos está composto principalmente por rostros. Son simples esbozos nalgún caso, de cromatismo en branco e negro, pero nos que **Abelardo Miguel** foi capaz de reflectir a fortaleza e mundo interior destas persoas, destacando as de avanzada idade.

Xa por último, contamos cun dos exemplos nos que **Abelardo Miguel** se achegou ao xénero mitolóxico, a través do espido feminino. Trátase das Ondinas (feminidades do mar), representadas nunha escena de “Baño”. Estas mulleres aparecen cunha elegancia e sensualidade pouco frecuentes na obra do pintor eumés, xunto coas características cunchas da súa produción. Percíbese a influencia de mestres coma Renoir, Ingres e especialmente Cezanne (co cadro *As grandes bañistas*). A técnica pictórica empregada é a acuarela, o que tamén singulariza este cadro dentro da nosa escolma e da produción de **Abelardo Miguel**, xa que a inmensa maioría foi realizada ao óleo.

Mariñeiros e peixeiras, paisaxes, peixe e marisco, gando e colleitas; retratos, homes, mulleres e nenos, avós e netos... Terra, ceo e mar... Pontedeume xamais resplandeceu tanto como o fixo a través da paleta, pincel e espátula de **Abelardo Miguel**.

BIBLIOGRAFÍA

- FIDALGO CASARES, M^a, “Análise etnográfica e antropolóxica da obra do artista eumés Abelardo Miguel”, Cátedra. Revista Eumesa de Estudos, nº 16 (2009), pp. 371-440. (Premio de Investigación Concello de Pontedeume 2008)

- ▶ “El género mitológico en la obra de Abelardo Miguel”, Cátedra. Revista Eumesa de Estudos, nº 23 (2016), pp. 151-175.
- ▶ “El programa pictórico de Abelardo Miguel en la cooperativa de Santa María de Castro”, Cátedra. Revista Eumesa de Estudos, nº 14 (2007), pp. 169-183.
- ▶ “Estudio técnico de la obra del pintor Abelardo Miguel”, Cátedra. Revista Eumesa de Estudos, nº 19 (2012), pp. 165-182.
- ▶ “Las naturalezas muertas en la obra del artista Abelardo Miguel”, Cátedra. Revista Eumesa de Estudos, nº 15 (2008), pp. 63-85.
- ▶ “Las peixeiras de Abelardo Miguel, la dignificación de la mujer marinera en la pintura”, Cátedra. Revista Eumesa de Estudos, nº 24 (2017), pp. 71-93.

750
1270 - 2020

www.pontedeume.gal

www.facebook.com/concellodepontedeume

correo@pontedeume.gal

ABELARDO MIGUEL